

IN MEMORIAM

АНА РАДУНЧЕВА
(14.02.1937 – 22.02.2017 г.)

ANA RADUNCHEVA
(14.02.1937 – 22.02.2017)

Някак нереално ми се струва да се пише в минало време за един толкова витален до последния миг от живота си човек, каквато беше нашата Саня или за обществото – проф. Ана Радунчева. Нито да я превръщаме в спомени и оценки. Отиде си пълна с планове, готова за нови дирения, проправяща нови пътеки през планината, раждаща нови идеи ... само броени дни след навършването на осемдесетте си години. Родена бе на знаменателна дата – 14 февруари – ден на любовта, на виното, определен от археолозите за техен празник. През септември трябваше да отбележим шестдесет години приятелство – понякога трудно поносимо, често радостно и пълно със спомени за това как се събрахме – толкова различни, как живяхме с вълненията през тези години – в един курс, в една група, в нашия Институт, в семействата и разпилени по обектите си, напрегнато дебнещи новите открития. Някак свикнахме да говорим и пишем след загубата за учените само като за производители на научни открития – оценъчно само за делото им, лишавайки ги от другата страна на техния живот, мислейки, че по този начин им показваме нашето уважение. Иска ми се са я видим и в другата, позната за малцина светлина. За Саня семейството бе ценност. Тя беше всеотдайна дъщеря, съпруга, майка и привързан приятел, приготвяше най-вкусните сарми на света, пък и колко още други вкусоции... Тя беше поривиста, понякога несдържана и несправедлива, не познаваше извинението, борбена, но и колебаеща се, милостива и готова да помага. Тя беше и остана една от нас, от това поколение в нашата прекрасна наука, което с всеки ден орediaва, но дай Боже, да е оставило нещо, своята малка лепта в общото дело.

Младото ни поколение трудно може да си представи екзотичното и изящно, тънко като тръстика, младо същество, което се появи в първия ни учебен ден в 65-та аудитория на Университета през есента на 1957 г. – Ана Гюлева, по-късно Радунчева – Саня. Времето понякога неузнаваемо променя всички. Но тя участваше в лудориите ни на равна нога, дори в такива не особено достойни като изфабрикуваната от нас землянка при разкопките в Якимово с главен оформител покойната вече Хенриета Тодорова. Но кой ли от нас не е изпитвал на собствен гръб тази повтаряща се студентска провокация – да се опиташ да подведеш шефа, подхвърляйки му лъжливи находки? Тя беше много елегантна и нейната баба Ана правеше всички приятелки да изглеждат като манекени. За да разберем защо Саня изглежда така, дълго търсихме историческата сага „Самвел“ от класика на арменската литература Рафи. Там

Обр. 1. Ана Радунчева в Източните Родопи, 2014 г. (снимки С. Иванова)
 Fig. 1. Ana Raduncheva in the Eastern Rhodopes, 2014 (photos S. Ivanova)

е описана историята на рода Мамикони, от който произхожда нейното семейство. А този род дошъл на Кавказ от Китай и установил своята власт. Впрочем на тази баба тя бе духовно и физическо копие. На писмения изпит по археология в края на I курс, квесторът я покани да излезе от залата, защото изпитът не е за чужденци, а нашият смях го хвърли в смут. В такъв е изпаднал вероятно и китайският посланик в Мароко, когато я заговаря на китайски ...

В тези години археологията ни погълна и Саня я прие като своя съдба. А тя беше много отдадена на делото. Непрекъснато кипяща от нови желания и работеща до изтощение, обсебена от идеите си, често определяни като фантазии заради оригиналността им. След кратък престой в Рилския манастир през 1963 г. я назначиха в Археологическия институт. В мъжкото царство на праисторията, топло я посрещна само Николай Джамбазов. Всички останали приеха да посветят в праисторията проходащата, неопитна начинаеща скептично и със съмнение в погледа ... А тя тръгна веднага и пое диетата на Васил Миков – двамата имаха еднакво чепати характери, но и безкрайното възрожденско желание за откривателство. На Георги Георгиев откровено се възхищаваше, на професионалната му интуиция на терена. Казваше, че той усещал очертанията на жилищата отдалече. Успя да накара Петър Детев да ѝ отдаде целия плам и познание за юга на България през праисторията. Така с проф. Г. Георгиев – Гошето, както го наричаше и на когото намираще само един кусур – че е въздържател, тя се озова още в самото начало на разкопки на забележителни и много важни за българската праистория обекти – Азмашката могила и селищната могила при Езеро, по чието проучване работеше българо-съветска експедиция. В известно отношение това бе школата ѝ, но и за години напред определи интересите ѝ в изследванията.

От 1964 г. тя смело пое кръста на отговорността сама да ръководи археологически теренни изследвания или да се включва в международни експедиции, да разработва съвместни теми от голямо значение за развитието на праисторическите изследвания и наука. На практика, тя опозна България в зората на цивилизациите на тези земи – от Изтока до Запада и особено на юг от Балкана ... и огромното богатство на Родопите, където се беше приготвила да върви и това лято ...

Разкриването и спасяването за науката (с детайлна публикация на резултатите от проучването) на селището и некропола от камено-медната епоха при Винаща, Шуменско (разкопки 1964-69 г.) е първият атестат за качествата ѝ като изследовател на българската праистория. Живееше при нас, в базата на Преслав, а успявахме само понякога да я видим, вече по тъмно. Пристигаше пращна и едва дишаща от обекта, но доволна и щастлива. На праисторическите следи в Шуменско и Търговищко (Подгорица, селищата около В. Преслав и Върбица) тя отдели много време и усилия, но се превърна в един от познавачите на района.

Възлагането на ръководството от българска страна в българо-съветския екип за проучването на старите медни рудници в местността Ай бунар при Стара Загора (1970-72 г.) отвори за Ана Радунчева нова глава в проучванията и трайно насочи интересите ѝ към древната металургия. Професионалните познания и знанието на английски език я ангажираха години по-късно като ръководител на съвместния проект на тази тема с Британската академия и Университета в Оксфорд (1990-97 г.). Навлизането в тази тематика я изведе по-късно до много от генералните изводи за стопанския живот на обществата по земите ни през неолита и халколита.

Интересът ѝ към появата и развитието на производствените и обменни дейности в праисторическите общества е задълбочен и траен. Така, след заниманията си с металодобива и металообработката, тя се обърна към темата за обработката на камък и възникването на практиката да се укрепяват и защитават специализирани производствени селища през халколита. Пример за това бе центърът в Седларе при Момчилград, производствено средище, останало недопроучено (1975-84 г.), но зародило у нея слабостта към цветните камъни и тяхната обработка. Тя дори се снабди с необходимата техника и сама започна да експериментира. Пазя още донесени ми от нея късове яспис и красива аметистова друза от Източните Родопи.

Това, което безкрайно я увличаше бяха проблемите на религията и изкуството. И това се разбра още в една от първите ѝ монографични публикации, посветени на праисторическото изкуство, която беше публикувана на английски език в Оксфорд през 1976 г. (*Prehistoric Art in Bulgaria. Oxford, 1976*). Ана Радунчева бе много чувствителна към изкуството, което бе особено интересно, защото тя никога не се опита и не показва талант към художествено творчество, а успяваше да го анализира и да подреди стройна система в развитието му, в промените и особеностите в стилистиката, да определи връзката и ролята му в човешките общности.

Друга, свързана с духовното развитие на праисторическите общества област, към чието изследване тя се насочи и с която трайно се обвърза, беше формирането и характера на религиозните представи у хората през праисторическите времена. Два забележителни обекта, разкрити и интерпретирани от Ана Радунчева, датирани в неолита и намиращи се в юга на земите ни, заслужават особено внимание – селището при Ракитово и това до Симеоновград (1974-82 г.). Те навеждат на много размисли, свързани с нивото на общественото развитие, производствените дейности, контактите с околния свят и източниците на влияниия още през тази толкова ранна епоха. Много време и внимание тя посвети на светилища, храмови комплекси, но като че ли най-много я увлече забележителният комплекс при Долнослав, Пловдивско (1983-93 г.), който бе наистина поразяващ с олтарите и символните си изображения. Във връзка с откритията там, Ана Радунчева навлиза надълбоко в идеи и изводи относно развитието на религиозните представи и практики на обществото през късния етап на камено-медната епоха. Дано следовниците ѝ завършат работата и го публикуват

подобавашо!

Далеч съм от мисълта, аз, потънала във все още нерешените многобройни проблеми на средновековието, да оценявам това, което внесе в праисторическата наука ученият Ана Радунчева – оценката ще даде времето, а може би и предстоящи нови доказателства, потвърждаващи изказани от нея, понякога звучащи абсурдно, хипотези – това е пътят на науката. Особено, когато тя е толкова динамична и перспективна, каквото е изследването на най-древните мигове в живота на човечеството. Аз високо оценявам огромния труд, вложен от нея и оставен на научните последователи, опитът и да обхване цялостно и във взаимна зависимост всички процеси и прояви, оставили отпечатък чрез археологическия контекст. Стремежът ѝ да интерпретира в дълбочина и на широка основа изтръгнатите от земята факти, и да превърне понякога трудно разгадаваните следи в история. Част от огромното познание, събрано през годините, част от идеите на Саня за обществото и развитието му през тези далечни хилядолетия, на чието изучаване тя отдаде целия си творчески порив, са изложени в труда, с който тя защити високата и престижна научна степен „доктор на историческите науки“. Не всекиму в науката се случва да достигне това научно признание! През последните десетилетия тя, в буквалния смисъл, ненаситно бродеше из Родопските планини и предпланини в търсене на нови данни за възникването и организацията на култовия живот ... и беше пълна с нови идеи...

Ана Радунчева остави своя дял в науката и бе един от достойните ѝ градители. Отдадеността ѝ и това, което остана след нея – написано и проучвано, заслужават дълбоко уважение и преклонение. Липсата се чувства най-силно тогава, когато изгубим колегата, приятеля, близкия.... **НО ПИСАНОТО ОСТАВА.**

Мargarита Ваклинова